

Павле Милошевић

ОСНИВАЧКИ КОНГРЕС КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЦРНЕ ГОРЕ

Све до јесени 1948. године Комунистичка партија Југославије у Црној Гори задржала је статус покрајинске организације. У октобру исте године одржан је Оснивачки конгрес Комунистичке партије Црне Горе, када је партијска организација у овој покрајини и формално добила карактер националне партије. Нешто касније формирана је и Комунистичка партија Босне и Херцеговине. Тиме се завршава процес изградње партијске организације у Југославији у складу са њеном вишенационалном структуром. Формирање одговарајућих партија на националним подручјима и одређеним историјским територијама условљавано је, поред осталог, и правно-политичким положајем југословенских народа у социјалистичкој Југославији као савезној држави.

Изграђивање националних комунистичких организација у Југославији отпочело је прије другог свјетског рата. Још на Четвртој земаљској конференцији донесен је закључак о формирању Комунистичке партије Хрватске и Комунистичке партије Словеније. Ова одлука је реализована у току 1937. године. Поред досљедности по питању националне политике, овим се желио постићи непосреднији утицај Партије на широке народне масе и тиме сузбити акције националних буржоазија чији је програм, а нарочито сељачке странке у Хрватској, уживао значајну подршку народа. На осталим националним подручјима тек је у току и послје рата извршено формирање националних партија.

Према поднијетим извјештајима на Петој земаљској конференцији, која је одржана у другој половини октобра 1940. године, поред двије националне постојало је шест покрајинских и пет обласних организација Комунистичке партије Југославије са укупно 6.455 чланова. Покрајинске организације постојале су за Србију, Црну Гору, Босну и Херцеговину, Војводину, Далмацију и Македонију. Независно од формалног непостојања свих националних организација ови подаци говоре о организационој спрећености Партије као цјелине и њеној спремности да се умјеша у сложене догађаје који су били на помолу.

Априлски догађаји из 1941. године нијесу прекинули континуирану дјелатност Комунистичке партије Југославије. Крат-

котрајни рат још није био завршен, а један број чланова Централног комитета КПЈ већ је био упућен у поједине крајеве земље, са циљем да се организује отпор, да се организације сачувају и прилагоде насталим условима.

Послије уласка непријатељских трупа и запосиједања земље, Партија се оријентише на оружане борбе против окупатора. Интензивније припреме у овом погледу отпочеле су у Црној Гори крајем априла 1941. године. Поред склањања оружја, муниције и других ратних потреба, формирају се ударне групе и војна руководства при партијским форумима. Посебна пажња поклањана је учвршћивању партијских организација и њиховим проширивањем пријемом нових чланова.

Да би се обезбиједила што шира социјална основа народно-ослободилачке борбе у Црној Гори, комунисти настоје да остваре сарадњу са виђенијим припадницима бивших грађанских партија и другим утицајним људима независно од њихових убјеђења и политичке оријентације. Међутим, покушаји чињени у овом правцу у већини случајева остајали су без резултата. Независно од тога, Партија, која је тада у Црној Гори бројала свега 1.800 чланова, успијева да у јулском устанку оствари подршку најширих слојева народа. Устанак је од првог дана добио масовни карактер и у њему учествује преко 30.000 људи.

Напоредо са стварањем првих слободних територија у устанку формирају се у појединим крајевима Црне Горе и први револуционарни органи власти, који представљају зачетак нових друштвено-политичких односа.

Истина, партијска организација у Црној Гори није била у стању да сама разјасни сва питања која су се јављала у сложеним условима рата и револуције. Централни комитет је путем сталних делегата пружао потребну помоћ организацији у Црној Гори, што је нарочито карактеристично за прву годину народно-ослободилачке борбе. У колико је рат одмицао у толико је непосредна помоћ са стране била све мање нужна. Организација се постепено оспособљава и успијева да у току рата створи револуционарни систем власти и изгради одговарајуће националне установе и организације, што ју је у потребној мјери и саму одређивало као националну партију.

За сво вријеме народноослободилачке борбе партијска организација у Црној Гори сачувала је руководећу улогу, без обзира на велике губитке које јој је рат нанео. Она је у рату изгубила 4.252 члана, од којих 354 секретара основних организација, 90 чланова среских комитета, 25 чланова окружних комитета, 10 чланова Покрајинског комитета и четири члана Обласног комитета за Санџак. Губици су надокнађивани пријемом новог чланства, тако да је организација у Црној Гори дочекала ослобођење са 3.596 чланова, не рачунајући оне чланове Партије који су се тада налазили у војним јединицама за које немамо података.

Захваљујући свом угледу који је произлазио из њене улоге у народноослободилачком рату и револуцији, организација послје ослобођења успијева да учврсти и догради постојећи систем револуционарне власти и усмјери привредна и политичка кретања у правцу социјалистичких преображаја. Она и даље задржава руководећу улогу. На свим важнијим положајима у привреди, управи и власти по правилу се налазе чланови Партије, што је у основи чини кадровском организацијом.

Послије ослобођења партијска организација у Црној Гори преузима послове који су произилазили из економских потреба земље и даљих револуционарних преображаја. У првом реду требало је обновити ратом опустошену земљу и створити нормалне услове живота. Према подацима изнијетим на Оснивачком конгресу Комунистичке партије Црне Горе, једна четвртина укупног броја становника Црне Горе остала је у току рата без зграда за становање; порушена су скоро сва индустријска и привредна предузећа и преко 320 школских зграда; уништено је 80% свих путева и мостова; већина градова доживјела је тешка разарања, а Подгорица, Колашин и Бијело Поље били су потпуно савњени.

Процес обнове у Црној Гори започео је још у току рата. Истина, шире акције у овом погледу ометали су ратни услови и вођење операција све до коначног ослобођења Црне Горе. Период обнове 1945. и 1946. године карактерише велики полет радних маса. Захваљујући томе, само за прве двије и по године обновљено је око 12.000 стамбених зграда. За ово вријеме оспособљен је саобраћај и знатно проширен изградњом нових путева. Обновљена су и реконструисана привредна предузећа и подигнуто неколико нових привредних објеката.

Упоредо с обновом извршена је конфискација имања истакнутих сарадника окупатора. Национализована су трговачка и привредна предузећа. Овим су прешле у државне руке скоро сва индустрија и трговина. У укупном промету робе у Црној Гори 1947. године, државни и задружни сектор учествује са 97%, а приватни сектор је сведен на свега 3%, и то углавном се задржао у угоститељству и ситној трговини.

Успјеси постигнути у периоду обнове и крупне промјене до којих је дошло у својинским односима уопште у Југославији отвориле су могућност за прелазак на планско усмјеравање на подручју економских односа. Посљедице такве оријентације био је и Први петогодишњи план привредног развика Југославије 1947—1951. године, који је имао за циљ да ојача економску и одбрамбену независност земље и створи производне снаге које би омогућиле прелазак на вишу фазу изградње социјализма. У оквиру Плана донесени су и петогодишњи планови привредног развика народних република.

Послије рата партијска организација у Црној Гори се нагло проширивала. Само 1945. године примљена су 4,053 нова члана. Крајем 1946. године она броји 7.883 члана. С обзиром на услове мирног развика и недовољну мрежу организација у појединим крајевима Црне Горе, њу је требало и даље учвршћивати и проширивати. Према једном податку Покрајинског комитета за Црну Гору са почетка 1948. године, у преко 190 села са 28.683 становника не само да није било ниједне партијске организације него чак ни члана Партије. Баш те године направљен је прелом у погледу пријема и проширења мреже партијских организација, јер су зато постојали сви потребни услови. Средином 1948. године укупан број чланова Комунистичке партије Југославије у Црној Гори износио је преко 16.000.

Прилив нових чланова послије ослобођења и све сложенији послови у усмјеравању политичког и друштвеног живота изискивали су и функционалнију организацију партијског апарата. У том циљу Централни комитет Комунистичке партије Југославије донио је 3. јула 1945. године одлуку о формирању организационо-инструкторских, агитационо-пропагандних и кадровских одјељења и комисија. Одлука се односила не само на Централни комитет него и на национална, односно покрајинска партијска руководства. Новом одлуком од јануара 1948. године формиран су секретаријати и при покрајинским комитетима, а дотадашња одјељења се реорганизују у управе. Тиме се организационо дограђује и оспособљава партијски апарат, који је могао непосредније да одговори условима већ поодмаклог привредног и друштвеног развика.

Из одговарајућих одјељења, односно управа, одашиљане су специјалне екипе у циљу пружања помоћи и контроле рада нижих партијских организација. Покрајински комитет за Црну Гору само у 1947. и првој половини 1948. године упутио је преко 30 таквих екипа, које су обилазиле среске комитете, одборе народне власти, привреде и друге организације пружајући им потребну помоћ. Сличне форме рада организовала су и нижа партијска руководства на свом подручју. Стално пружање помоћи нижим организацијама и руководствомима било је утолико нужније када се има у виду неповољан општи образовни ниво огромне већине тадашњег чланства. Од укупног броја чланова Комунистичке партије Југославије у Црној Гори, по једном податку из августа 1948. године, без илн само са четвороразредном основном школом било је 78,83%. Ни социјална структура није била много повољнија. Сељачка основа народнослободилачке борбе у Црној Гори утицала је и на социјални састав организације. Сељаци су чинили 71,08% партијског чланства, док је радника било свега 13,37%. Остало је опадало на интелектуалне раднике и друге категорије.

У вријеме извршења крупних задатака Првог петогодишњег плана и савлађивања многих унутрашњих тешкоћа, дошло је до

наглог заокрета у спољнополитичким односима са Совјетским Савезом и земљама „народне демократије“. Управо, Совјети су жељели да у политичком и привредном погледу потпуно потчине Југославију. Међутим, како се није успјело у остварењу такве намјере, на иницијативу Совјетског Савеза донесена је средином 1948. године позната резолуција Информационог бироа која је примјеном политичког насиља имала за циљ да разбије јединство Комунистичке партије Југославије и онемогући независан социјалистички развитак у овој земљи.

Држање западних земаља према Југославији у то вријеме било је крајње непријатељско. Притисак са Истока се непрестано повећавао, што је Југославију стављало у изузетно тежак економски и спољнополитички положај. Новонастало стање особито је неповољно утицало на економске прилике у земљи. У таквим условима одржан је Пети конгрес Комунистичке партије Југославије.

На Конгресу су дате оцјене револуционарног развитка и рада Комунистичке партије Југославије и донесене смјернице за независан привредни и друштвено-политички преображај у земљи. У форми потребне резолуције делегати су се изјаснили против оптужби чланица Информбироа, истичући неоснованост кампање и њену штетност за јединство социјалистичког покрета.

Конгрес је донио и статут Партије који није доношен од 1926. године. Нови статут није предвиђао битније измјене у погледу основних принципа организације. Она се и даље заснива на демократском централизму који се остваривао путем редовне изборности свих руководећих тијела и безусловног покорвања одлукама виших органа. Међутим, он је први пут регулисао статус републичких партијских организација и њихових руководства.

Будући да су Црна Гора и Босна и Херцеговина биле конституисане федералне јединице, Конгрес је донио одлуку да се покрајинске партијске конференције ових република претворе у оснивачке конгресе комунистичких партија. Овим је потврђена чињеница да су партијске организације у овим покрајинама већ у току рата, а нарочито послје ослобођења, стварно дјеловале као у пуном смислу оформљене националне партије. Реализацијом ове одлуке у току јесени 1948. године, у оквиру Комунистичке партије Југославије дјелује шест националних односно републичких партијских организација, једна обласна и једна покрајинска, што је одговарало и административно-територијалном уређењу земље.

Послије одлуке Петог конгреса о оснивању националних партија за подручја на којима оне још нијесу биле формиране, Покрајински комитет за Црну Гору предузео је потребне припреме за сазивање покрајинске конференције, односно оснивачког конгреса комунистичке партије Црне Горе. На сједници од 1. августа 1948. године Покрајински комитет донио је рјешење о са-

зиву конгреса у коме су одређени датум одржавања, дневни ред и поступак око избора делегата. Наложено је да се до конгреса одрже мјесне, градске и среске конференције и састанци партијских ћелија на којима ће се изабрати руководства тих организација и делегати за оснивачки конгрес. Петог августа Покрајински комитет донио је допунско упутство у погледу одржавања конференција и избора делегата за оснивачки конгрес. Рад око избора делегата и локалних партијских руководства требало је завршити до 20. септембра, јер је конгрес био заказан за 4. октобар 1948. године.

Послије заказивања оснивачког конгреса, наступио је период још веће политичке и радне мобилности у Црној Гори. Разне фронтовске, омладинске, синдикалне, задружне и друге радне групе и организације, којима је у то вријеме углавном било обухваћено сво активно становништво у Црној Гори, свакодневно су обавјештавале Покрајински комитет о својим великим радним успјесима и пријевременом извршењу задатака. У таквој атмосфери одвијали су се послови око избора нових руководства у партијским организацијама и делегата за оснивачки конгрес комунистичке партије Црне Горе.

Добро припремљени, избори су обављени у предвиђеном року. На 15 среских и двије мјесне (Цетиње и Титоград), односно градске партијске конференције* у току августа и септембра изабрано је 270 делегата за оснивачки конгрес.

Када су све припреме биле завршене, делегати су се у току 3. октобра, дан уочи конгреса, прикупили на Цетињу. Долазак је организован по групама којима је руководио неко од чланова политбирора дотичног среског комитета.

Следећег дана, 4. октобра 1948. године, у Дому слободе на Цетињу отпочео је рад Први конгрес Комунистичке партије Црне Горе. Поред делегата, Конгресу су присуствовали и представници Централног комитета Комунистичке партије Југославије и представници националних партија свих република изузев Словеније.** Централни комитет КПЈ су заступали Благоје Нешковић и Борис Кидрич.

Од 270, колико их је било изабрано, у раду Конгреса учествовала су 264 делегата.*** По националном саставу сви су били Црногорци изузев једног Пољака и једног Албанца. Просјечни партијски стаж делегата износио је 7 година и 5 мјесеци. Њих 233 су постали чланови Партије прије или у току рата, а само

* Тада су у Црној Гори једино у Титограду и Цетињу постојали и градски комитети Партије, па према томе и одговарајуће конференције.

** У име Комунистичке партије Србије присуствовао је Мома Марковић, Хрватске Славко Комар, Македоније Никола Минчев и Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину Радован Папић.

*** Број присутних делегата по срезovima био је следећи: Котор 12, Бар 18, Херцег-Нови 9, Цетиње 41, Титоград 39, Колашин 12, Андријевица 15, Беране 20, Бијело Поље 16, Пљевља 21, Шавник 15, Никшић 30 и Даниловград 16.

31 послије ослобођења. Од свих присутних делегата активно је учествовало у народноослободилачкој борби 250, пет је било у интернацији, а девет није учествовало у рату. У социјалном погледу 129 је било сељака, 70 интелектуалаца, 49 радника и 16 осталих професија. Они су представљали организацију од 16.245 чланова са 13 среских, 2 градска и 35 мјесна комитета и 125 бироа основних партијских организација.

Конгрес је отпочео рад подношењем извјештаја о политичкој дјелатности Комунистичке партије Југославије у Црној Гори од оснивања првих комунистичких организација у овој покрајини до побједи у народноослободилачком рату и стварања услова за социјалистички преображај Црне Горе. Поред политичког извјештаја као основног реферата, поднесен је и извјештај о организационом раду Покрајинског комитета за Црну Гору и Боку, у коме је такође дата оцјена револуционарног развоја партијске организације и њене улоге у револуцији и послјератној обнови земље. Критичке оцјене развојног пута и улоге Партије како у народноослободилачком рату и револуцији тако и у изградњи социјалистичких односа у Црној Гори допуњене су током дискусије присутних делегата.

У извјештајима и дискусијама истакнути су велики успјеси постигнути у периоду обнове и касније у реализацији привредног програма. Достигнути степен дотадашњег развоја представљао је солидну основу за даљи социјалистички преображај Црне Горе, али се још било далеко испод могућности да се удовољи свим потребама и главно је требало тек да се уради.

У циљу што успјешнијег унапређивања привредног и друштвено-политичког живота, Конгрес је као свој најзначајнији документ донио посебну резолуцију, односно програм о основним наредним задацима Комунистичке партије Црне Горе. У изради овог документа учествовала је посебна комисија именована на Конгресу*. Нарочиту важност програм придаје организационом учвршћивању Партије и побољшању система руковођења како у партијском апарату при централном руковођству тако и у нижим организацијама и руковођствима.

Кадровски карактер организације захтијевао је повољнију структуру и општи образовни ниво већине тадашњег чланства. У циљу идеолошког уздизања и побољшање општег образовног нивоа, поред курсева, семинара и течајева и партијских школа као организованих кадровских установа, програм форсира и обавезно завођење самосталног васпитања чланова Партије. За неупражњивање индивидуалних облика рада предвиђају се и од-

* Комисију су сачињавали: Саво Брковић, Блажо Јовановић, Вељко Влаховић, Крсто Попивоца, Пеко Дапчевић, Комнен Церовић, Тодор Војводић, Радомир Коматина, Јевто Шћепановић, Вуко Радовић и Саво Јоксимовић.

говарајуће партијске санкције како у односу на појединце тако и у односу на форуме и организације. У истом циљу предвиђа се проширивање и побољшање рада постојећих државних и друштвених установа за идеолошко васпитање чланства као и обезбјеђивање потребног предавачког кадра и одговарајућег програма рада.

Ради повољније социјалне структуре програм налаже примање новог чланства, у првом реду из редова радништва и сиромашног сељаштва.

Поред задатака од директног интереса за унутрашње јединство и рад партијске организације, у резолуцији је дато одговарајуће мјесто даљој изградњи социјалистичке привреде у Црној Гори. С обзиром на крајње неповољне спољнополитичке прилике и економски притисак који је тада вршен са стране, без максималног ангажовања свих унутрашњих снага реализација привредног програма није била могућна. Полазећи од тога да План представља основу даље социјалистичке изградње, у резолуцији се истиче да треба повести још упорнију борбу за његово извршење, мобилишући радне масе преко фронтовских, омладинских, синдикалних и других друштвено-политичких организација. Поред тога, било је нужно остварити бољу контролу рада државних, административних и привредних органа.

С обзиром на велику оскудицу у стручним кадровима, резолуција придаје посебну пажњу раду на оспособљавању сталне квалификоване радне снаге, како за потребе привреде тако и ван привредних дјелатности.

И у области пољопривреде предвиђене су одређеније мјере. Требало је учврстити постојећа и организовати нова државна добра и тиме ојачати основе земљорадничког и сељачког задругарства. За унапређивање државних економија и сељачких радних задруга програм предвиђа материјалне и новчане олакшице како би се оне ојачале и организовале у стална социјалистичка газдинства. Истина, измјене у структури сељачког посједа заснивају се и даље на принципу добровољности, при чему је било нужно савладати отпор конзервативних остатака на селу.

Одређено мјесто у програму дато је и унутрашњој организацији органа народне власти. У првом реду програм препоручује масовније учешће народа у раду народних одбора и обавезну контролу њиховог рада преко зборовна бирача и других облика непосредног одлучивања грађана.

Имајући у виду значај друштвено-политичких организација у привредном, политичком и друштвеном животу, у резолуцији се на крају говори о организационом учвршћивању и побољшању система рада фронтовских, омладинских, синдикалних и женских руководстава и организација и задацима Партије који предстоје у овом погледу.

Узето у цјелини, програм о основним наредним задацима Комунистичке партије Црне Горе донесен на Оснивачком конгре-

су био је постављен на широким основама. Он је обухватио и покренуо најразличитија питања из свих области друштвеног живота без чијег разјашњавања није био могућ даљи револуционарни преображај у Црној Гори.

Други значајан докуменат донесен на Конгресу била је резолуција поводом кампање чланица Информбироа против Југославије. Текст је израдила комисија од 21 делегата. У резолуцији је дата неограничена подршка Централном комитету, односно одлукама Петог конгреса Комунистичке партије Југославије. У вези с тим у почетку резолуције се каже: „Први (оснивачки) конгрес Комунистичке партије Црне Горе једнодушно одобрава резолуцију о односу КПЈ према Информбироу, коју је по овом питању донио Пети конгрес Комунистичке партије Југославије и која у потпуности изражава став и расположење цјелокупног чланства Комунистичке партије Југославије уопште и Комунистичке партије Црне Горе посебно“. У дљем тексту осуђују се покушаји стварања фракција и разбијања партијског јединства и истиче значај независног и успјешног социјалистичког развика Југославије.

Најзад, Конгрес је донио и трећу резолуцију којом се усвајају извјештаји и одобрава протекли рад Покрајинског комитета за Црну Гору.

Пошто су размотрена важна питања од интереса за даљи развика Црне Горе, задњег дана рада Конгреса, 7. октобра 1948. године, нешто испред пола ноћи саслушани су извјештаји изборне комисије о резултату избора Централног комитета, кандидата Централног комитета и чланова Централне ревизионе комисије.

У Централни комитет је изабрано 37 чланова. Изабрани чланови Централног комитета били су искусни и стари политички радници са просјечним партијским стажом од 13 година и 9 мјесеци. По социјалном саставу четворица су били сељаци, седморица радници, а остало интелектуалци.

За кандидате Централног комитета изабрано је 11, а у Централну ревизиону комисију 9 чланова. И кандидати и чланови Комисије такође су били стари активисти и револуционари.

Исте ноћи Централни комитете се састао на пленарној сједници на којој је изабран Политбиро од 9 чланова.*

Избором Централног комитета, кандидата Централног комитета и Централне ревизионе комисије, Оснивачки конгрес, на коме је формирана Комунистичка партија Црне Горе, завршио је свој плодни четвородневни рад.

* У Политбиро су изабрани: Блажо Јовановић, Саво Брковић, Андрија Мугоша, Јевто Шћепановић — Чајо, Комнен Церовић, Радомир Коматина, Владо Божовић, Спасо Дракић и Саво Јоксимовић.

На свом путу до националне организације Комунистичка партија Југославије у Црној Гори одиграла је огромну улогу. Њен велики политички утицај у народу није престајао ни у вријеме најтежих прогона и илегалних услова рада у старој Југославији. Ослободилачки и револуционарни програм осигурао јој је морални престиж и руководећу улогу у народноослободилачком рату и револуцији. У послеријатном периоду обнове и стварању темеља за даљи револуционарни преображај њена улога није била мање значајна. Она успијева да догради и оспособи постојећи систем власти, створен у току и крајем рата, и осигура изградњу социјализма у Црној Гори. Сама одлука о оснивању Комунистичке партије Црне Горе, колико год била значајна и у складу са националним начелима и статутарним одредбама, у ствари је потврдила једно реално стање и њено извршење имало је више формални смисао.